

UlugʻBekning Yoshlik Yillari

Sobirov Jamshidbek¹

Anatatsiya: Ushbu maqolada buyuk Sohibqiron Amir Temurning nabirasi, yetuk olim, adolatli hukmdor, ilm - fan rahnamosi hisoblanmish Mirzo Ulugʻbek haqida uning yoshligi, yoshlikdagi hukmdorlik faoliyati haqida soʻz yuritiladi.

Kalit soʻzlar: Mirzo Ulugʻbek, Sohibqiron, Temuriy hukmdor, astronom, matematik, davlat arbobi.

Oʻrta Osiyo mintaqasida Sharq uygʻonish davri sifatida XIV-XV asrlar ham tilga olinadi. Ayni shu davrning yetuk namoyondalaridan biri bu shubhasiz Mirzo Ulugʻbekdir. Mirzo Ulugʻbek buyuk oʻzbek astronomi va matematigi, davlat arbobi. Sohibqiron Amir Temurning nabirasi. Temuriylar hukmdori Shohruxning oʻgʻli. Sohibqironning "besh yillik yurish"ida (1392—96) Iroqdagi Mordin qalʼasini qamal qilish chogʻida Eron Ozarbayjonining Sultoniya shahrida tugʻilgan. Temuriylar davri mashhur tarixnavisi Sharafuddin Ali Yazdiy "Zafarnoma" asarida yozishicha, Amir Temur huzuriga chopar kelib Ulugʻbekning tugʻilgani va munajjimlar bu nevara kelajakda ham olim, ham hukmdor boʻlishini bashorat 12 qilganliklari toʻgʻrisidagi xushxabarni yetkazadi. Sohibqiron xursandligidan Mordin qalʼasi qamalini toʻxtatib, uning xalqiga yuklangan toʻlovni bekor qiladi. Uning oʻz nabirasiga Muhammad Taragʻay va Ulugʻbek deb ism qoʻyganini ham munajjimlarning yuqoridagi bashorati bilan bogʻlash mumkin. Amir Temur Ulugʻbek tarbiyasiga alohida eʼtibor bergan va uni davlat ahamiyatiga molik tadbirlarda qatnashtirgan. Kastiliya qirolining Amir Temur huzuriga yuborgan elchisi Rui Gonsales de Klavixoning qayd etishicha, Ulugʻbek bobosining xorijiy elchilarni qabul qilish marosimlarida ishtirok etgan.

1404-yil Samarqandning Siyob (Obirahmat) arigʻi boʻyida joylashgan Konigil mavzesida oʻtkazilgan tantanalarda Amir Temur oltita nabirasining (jumladan, Ulugʻbekning) nikoh toʻylarini oʻtkazgan. Toʻyda Sohibqiron Ulugʻbekka Toshkent, Sayram, Yangi (hozirgi Taroz), Ashpara va Moʻgʻulistonni toʻ Xitoy hududigacha suygʻol qilib bergan. Amir Temur Oʻtrorda vafot etgan chogʻda Ulugʻbek ham oʻsha yerda boʻlgan. Amir Temur vafotidan soʻng Temuriylar oʻrtasida toju taxt uchun kurash boshlangan. Oʻtrordan qaytgan Shohrux farzandlari — Ulugʻbek va Ibrohim Sultonni amirlar poytaxt Samarqandga kiritmaydilar, ular Buxorodan panoj topishgan. Samarqand taxtini Amir Temurning nabirasi, Mironshohning oʻgʻli Xalil Sulton egallagan. Xurosonni boshqarib turgan Shohrux Ulugʻbekka dastlab Andxoʻy bilan Shibirgʻonni, keyinchalik Xurosonning Tus, Xabushon, Kalot, Bovard, Naso, Yozir, Sabzavor va Nishopurdan iborat qismini boshqarishni topshirgan. 1410-yili Shohrux Movarounnahrni oʻz tasarrufiga kiritgach, uni idora etishni Turkiston viloyati bilan birga Ulugʻbekka topshirib, Sohibqiron vasiyatini qayta tiklagan. Ulugʻbek yosh (15 yosh) boʻlgani sababli amir Shohmalik unga homiy etib belgilangan. Lekin Shohmalikning raqibi — Oʻtrordagi Shayx Nuriddin va Muhammad Jahongirning Hisordagi voliylari 1410-yil bahorida Ulugʻbek va Shohmalikka qarshi chiqqanlar. Shu yilning yozida Shohrux ishtirokida boʻlgan jangda Shohmalik va Ulugʻbek gʻalaba qilganlar. 1411- yil sentabrda Shohrux Samarqandga kelib, Shohmalikni oʻzi bilan Hirotga olib 13 ketgan va keyinchalik Xorazmga hokim qilib yuborgan (1413). Shu vaqtdan boshlab Ulugʻbek Movarounnahrni mustaqil idora etishga kirishgan. Shohrux Movarounnahrda boshqa temuriy shahzodalarga ham mulk ajratgan edi. Chunonchi, Hisori Shodmonni temuriy shahzoda, Amir Temurning nabirasi Muhammad Sultonning oʻgʻli Muhammad Jahongir Mirzoga, Oʻzgand viloyatini temuriy shahzoda, Umarshayxning oʻgʻli Amirak Ahmadga suygʻol qilgan edi. Biroq ular Ulugʻbekka tobe edilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.Ahmedov. Ulugʻbek (Esse). T., 1989
2. A.Muhammadjonov. Temur va temuriylar saltanati. Tarixiy ocherk. T., 1996
3. B.Shalotonin. Gorod na beregu Zarafshana. «Kizilkum», 1999
4. F.Qosimov. Temuriylar davrida Buxoro. Buxoro, 1996
5. Mirzo Ulugʻbek. Toʻrt ulus tarixi. T., «Choʻlpon» nashriyoti, 1993
6. T. S. Saidqulov "Oʻrta Osiyo tarixining tarixshunosligidan lavhalar", Toshkent "Oʻqituvchi" nashriyoti 1993.

¹ Andijon davlat universiteti Tarix fakulteti 3-kurs talabasi